

Številni prispevki, ki sledijo tem splošnim prikazom, osvetljujejo življenje in delo jugoslovanskih internirancev v taborišču in njegovih zunanjih podružnicah, prikazujejo pa tudi osebne usode posameznikov in izredne dogodke v taborišču.

Taborišče Buchenwald je znano po tem, da so jetniško upravo od leta 1941/42 obvladovali politični jetniki, ki so imeli tako večje možnosti pomoči sojetnikom, zlasti organiziranim. Pomembna je bila čimbolj enakomerna pomoč jetnikom vseh narodnosti, sicer je prihajalo do mednacionalnih napetosti in protestov. Zaradi prizadevnosti jetniške uprave je bila tudi zdravstvena služba boljša — v skrajno omejenih okvirih seveda — vse do preobremenjenosti taborišča v zadnjih mesecih vojne.

Repatriacija taboriščnikov iz Buchenwalda in okolice se je začela konec junija 1945, potekala pa je z velikimi težavami vse poletje 1945. Potovanje v domovino je trajalo dober mesec dni.

Med pričevanji naj posebej omenimo zapis o uboju predsednika KP Nemčije Ernesta Thälmana avgusta 1944. Esesovci so ga ubili v taborišču med zavezniškim bombardiranjem in njegovo smrt prikazali kot posledico bombardiranja.

Več zapisov prikazuje tudi razmere v s skrivnostjo oviti Dori, kjer so jetniki v neznosnih življenjskih razmerah vrtali podzemeljske predore in v njih montirali rakete.

Zaključni esej Lojzeta Krakarja prikazuje usodo taborišča po vojni. Danes je tam velik spominski park z grobiščem in spomenikom.

Četrti del knjige sestavlja slikovno gradivo o taborišču, zaključuje pa jo preglednica vseh taboriščnih podružnic ter načrt matičnega taborišča. Poseben — in pomemben — del je seznam Jugoslovancev v Buchenwaldu, ki je sestavljen na podlagi uradnega taboriščnega seznama.

Damijan Guštin

Tone Ferenc: Primorska pred vseljudsko vstajo 1943, Južnoprimorski odred in Gregorčičeva brigada, Knjižnica NOV in POS 4/I, Partizanska knjiga in Založništvo tržaškega tiska, Ljubljana 1983, str. 772 + XXXVI.

Z obširno monografijo dr. Toneta Ferenca se je že velika zbirka Knjižnice NOV in POS obogatila še za eno delo in se s tem še za korak približala svojemu cilju — celovitemu orisu udejstvovanja vseh slovenskih partizanskih enot. Kot že prejšnji Ferencovi knjigi v zbirki (Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943 in Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941—1945) je tudi ta eno od najboljših del v okviru zbirke. (Knjiga je bila medtem že nagrajena s Kajuhovo nagrado za leto 1983.)

Kot avtor sam pravi v uvodni besedi, se mu je prvotna zamisel raziskave obeh Gregorčičevih brigad (5. SNOB in 17. SNOB) postopoma spremenila v širši prikaz narodnoosvobodilnega boja na Primorskem od začetka leta 1943 do italijanske kapitulacije, torej v obdelavo Južnoprimorskega odreda in iz tega nastale brigade »Simona Gregorčiča«, 17. SNOB »Simona Gregorčiča« pa bo namenjena posebna knjiga.

Avtor je opravil nalogo zelo uspešno, z njemu značilno natančnostjo in na podlagi široko zbranih virov. Knjiga dokazuje, kako je mogoče temeljito raziskati delovanje tudi tistih partizanskih enot, za katere je le nekaj partizanskih dokumentov. Avtor se je zato oprl na številne dokumente italijanskih oblasti in vojaških enot, ki jih je zbral v arhivih od Beograda, Ljubljane, Rima do Washingtona, in na spominske vire, ki mu jih je pomagal zbirati tudi odbor borcev Gregorčičeve brigade. Taka struktura gradiva je narekovala avtorju posebno kritično soočanje virov obeh strani. S tega vidika bo delo gotovo — ob upoštevanju razlik v strukturi virov — vzor za delo na tistih delih zbirke, ki so še manj raziskani (partizanske enote na Gorenjskem, Primorskem, Dolenjskem in Notranjskem v letih 1941 in 1942).

Pred krajšim prikazom vsebine naj opozorimo, da je na omejenem prostoru težko, morda celo nemogoče, podati tisto, kar daje knjigi pravo barvo: podrobna obdelava posameznih vprašanj in ilustrativne navedbe iz virov. Nekaj odlomkov iz knjige je potrebno še posebej poudariti.

Prvi je gotovo množična mobilizacija v partizansko vojsko v prvih mesecih leta 1943, ki je pravzaprav ustvarila možnost za ustanavljanje brigad na Primorskem. Od decembra 1942 pa do aprila 1943 je vstopilo v partizanske enote okoli 1800 prostovoljcev, od katerih jih je vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja na Primorskem skoraj 1000 poslalo na Notranjsko in Dolenjsko in v Gorski kotar, v okrepitev štirim slovenskim brigadam. Resda so jih poslali tja predvsem zaradi pomanjkanja orožja, in vsi poslani niso bili najustreznejši za oborožen boj, vendar pa so pomenili veliko številčno okrepitev za brigade, ki so bile že več mesecev v bojih in niso imele številnejšega dotoka novih borcev z domačih območij.

Poudarka vredna je tudi ofenzivnost primorskih partizanskih enot, ki so spomladi 1943 začele posegati na celotno narodno ozemlje, vse do skrajnih zahodnih meja. Vrh te politične in vojaške ofenzivnosti predstavlja pohod Gregorčičeve in Gradnikove brigade v Beneško Slovenijo, pohod ki je bil težak zlasti zato, ker sta brigadi krenili na politično skoraj neobdelan teren.

Avtor si je zelo prizadeval pokazati, kako so italijanske oblasti videle in čutile narodnoosvobodilni boj, zlasti pa, kako so proti njemu ukrepale, kopičile vojaške in policijske sile, z željo, da bi na tej »terri italianissimi«, če že ne uničile, pa čimbolj omejile narodnoosvobodilni boj.

Knjiga je razdeljena v deset poglavij, od katerih je prvo uvodno, dve in eno podpoglavje obravnavajo prizadevanja italijanskih oblasti, da uničijo partizanske enote, najobširnejše pa je poglavje, ki prikazuje pohod Gregorčičeve brigade v Beneško Slovenijo maja 1943.

Uvodno poglavje prinaša pregled narodnoosvobodilnega boja na Primorskem od začetkov do jeseni 1942. Avtor ugotavlja, da je bilo narodnoosvobodilno gibanje na Primorskem v specifičnem položaju zaradi začetne odsotnosti vodilne subjektivne sile, KPS, manjkalo je tudi ustreznih ljudi in orožja, bila pa je rezerva v veliki narodni zavesti primorskih ljudi, ki je bila tudi v glavnem protifašistična. Vojaška in politična pomoč, ki jo je poslalo vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja v več primerih na Primorsko, je prispevala k trdnem zasidranju narodnoosvobodilnega gibanja med Primorci.

V naslednjem poglavju govori avtor o razmerah narodnoosvobodilnega gibanja po prvi pokrajinski konferenci KPS decembra 1942 in reorganizaciji par-

tizanske vojske v 3. (alpsko) operativno cono. Po konferenci je sledila velika reorganizacija v 14 okrožij, s čimer se je začelo velikopotezno širjenje OF in partije. Postopno je narodnoosvobodilno gibanje navezalo tudi trdnjše in stalnejše stike z italijanskim protifašističnim gibanjem.

Ustanovitev 3. operativne cone za Soški odred ne pomeni večje spremembe, saj je ostalo njegovo operacijsko območje enako obsežno, štab cone pa sploh ni zaživel. Težišče odredove dejavnosti je bilo v prvih mesecih leta 1943 na Banjščici, v Trnovskem gozdu in na Idrijskem. Bataljon »Simona Gregorčiča« je narasel na okoli 300 borcev, doživel pa je veliko izgubo s smrtjo Janka Premrla-Vojka v februarju. Južno Primorsko, kjer je deloval razmeroma šibak Kraški bataljon, je zajela velika izdaja, povezana z vrinjencema, agentoma OVRE Grilancem in Zivcem, prišli pa so prvi borci iz Trsta.

Množično odhajanje prostovoljcev v partizansko vojsko, ki je pglavitna značilnost zimskega obdobja 1943, se je začelo po sklepu prve pokrajinske konference KPS za Primorsko, da je potrebno zbrati v enotah čimveč mladeničev, saj so pričakovali spricho italijanskih izgub na frontah spomladi vpoklic več letnikov. Mobilizacijo so partizanske enote in aktivisti izvajali prostovoljno, zaradi kritja njihovih družin pa so mu dali z mobilizacijskimi pozivnicami videz obveznosti in prisile. S tem so vsaj začasno preslepili italijanske oblasti. Mobilizacija se je začela že sredi decembra v srednji Primorski, in čeprav še ne množična, je že vznemirila italijanske oblasti, ki so zato poskušale pritegniti letnik 1924 v okrilje karabinjerskih postaj. 24. januarja pa je vojno ministrstvo izdalo ukaz za predčasen vpoklic letnikov 1924, 1926 in 1901—1906 in njihovo pošiljanje v zbirna taborišča zunaj Julijske krajine, kar so oblasti vpeljale za mlajše letnike v februarju v goriški, večjem delu tržaške, delu puljske in delu reške pokrajine. V praksi je ta postopek izgledal tako, da so karabinjerji in vojaki po vaseh lovili fante in tiste s seznamov zastražene takoj pošiljali v karsarne v notranjost Italije. Prav ta nasilna mobilizacija pa je sprožila še množičnejši val vstopanja v partizanske enote, ki je zajel vse pokrajine, razen videmske. Višek množičnega vstopanja je bil v februarju, trajalo pa je vse do aprila 1943. Večkrat so se partizanske in italijanske sile dobesedno spopadle za novince. Partizanske enote so po navodilu PK KPS za Primorsko tedaj zbirale vse ljudi, ki so bili pripravljeni oditi v partizane, kar je pozneje povzročalo dooločene težave.

V prvih štirih mesecih je vstopilo v partizanske enote samo iz goriške pokrajine okoli 1600 novincev. Razumljivo, da so se obstoječe partizanske enote izredno povečale, nastalo pa je tudi nekaj novih čet. Za tolikšno število novincev se je zaostrilo vprašanje orožja, pa tudi njihove vadbe in prehrane. Vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja je zato zaukazalo, da naj primorske enote pošljejo pretežni del novincev na Notranjsko in Dolenjsko, kjer je kader štirih brigad zagotavljal osnovno vojaško in politično vzgojo novomobilizirancev, na razpolago pa je bilo tudi nekaj orožja. V prvi polovici februarja 1943 se je vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja na Primorskem odločilo za takojšnjo pošiljanje novincev na Notranjsko, sprva so predvideli, da jih bo 400, kaj kmalu pa je postalo jasno, da jih bo veliko več in se je ocena ustalila na 1000.

Prehode so pripravili v obliki dobro zavarovanih transportov, na drugi strani rapallske meje pa so sprejemne točke pripravili Šerčerjeva brigada, Notranjski in Dolomitski odred. Ti transporti so od srede februarja do začetka aprila

1943 bistveno zaposlili primorske partizanske enote. V sedmih velikih transportih je prispelo na Notranjsko in Dolenjsko okoli 890 prostovoljcev, okoli 90 pa še v hrvaške enote. Od teh jih je Glavni štab okoli 80 za boj nesposobnih zavrnil in poslal nazaj na Primorsko. Prišlo je torej za slabi dve brigadi moštva, ki se seveda ni moglo meriti z izurjenim in preizkušenim moštvom brigad, zato je bilo vklapljanje prostovoljcev v novo okolje včasih težko, vendar pa te okrepitve ne gre podcenjevati. Transporti so v glavnem uspešno prešli težavno pot, ob manjših izgubah v dveh transportih, huje pa je bilo na Pivki prizadeto spremstvo petega transporta, ko se je vračalo z zavrnenimi prostovoljci; so pa transporti popolnoma omrtvili bojno aktivnost partizanskih enot.

Naslednje poglavje prikazuje ukrepe italijanskih oblasti proti narodnoosvobodilnemu gibanju v začetku leta 1943. Te so namreč poskušale z vrsto ukrepov, tako vojaških (utrditev in zavarovanje postojank, nekaj okrepitev, ukinitve najbolj izpostavljenih postojank) kot političnih (odvzem vsega orožja civilistom, odvzem radijskih sprejemnikov in koles, interniranje družinskih članov partizanov) izboljšati svoj položaj.

Preureditev partizanske vojske v Slovenskem Primorju se je začelo z okrepitevijo štaba Soškega odreda z novimi kadri iz Notranjske in Dolenjske, sredi februarja 1943 pa je štab cone izdal naredbo o formiranju brigade »Andrej Laharnar«, Severnoprimskega in Južnoprimskega odreda. Brigade sicer niso ustanovili, obveljala pa je preureditev v dva odreda, katerih operacijski območji je ločila črta Sv. Lucija—Idrija do Straže—rapalska meja. Hkrati je bil imenovan še štab primorske operativne cone (Bračič, Pirjevec), ki je nadomestil nepopolni štab 3. (alpske) operativne cone.

Južnoprimski odred je bil formalno ustanovljen z odredbo 13. februarja, vendar pa njegov štab ni deloval vse do začetka marca, delovali pa so seveda bataljoni. V sestav Južnoprimskega odreda sta prišla 1. (»Simona Gregorčiča«) in 3. (Kraški) bataljon Soškega odreda, ki sta nosila tudi enaki zaporedni številki. 2. bataljon pa je nastal iz dela 1. bataljona v drugi polovici februarja, v tem času pa odred beleži tudi okrepitev s četnimi kadri, ki so prišli iz brigad.

Ustanovitev Gregorčičeve brigade, ki jo prikazuje naslednje poglavje, pravi avtor, je treba gledati v kontekstu prizadevanj vodstva slovenskega narodnoosvobodilnega boja, da ustanovijo brigade v vseh slovenskih pokrajinah. Najugodnejše razmere za to so bile spomladi 1943 na Primorskem, izhajala pa je ustanovitev tudi iz potreb same pokrajine. Prva osnutka naredbe, ki ju je na podlagi Kardeljevih navodil izdelal dr. Aleš Bebler, sta predvidevala ustanovitev ene brigade (Gregorčičeve ali Gradnikove) in treh odredov. Toda nova navodila CK KPS iz začetka aprila so zahtevala ustanovitev dveh večjih brigad, ki naj vključita večino primorskih partizanov. 10. aprila 1943 (z datumom 11. april) je tako dr. Aleš Bebler izdal povelje o formiranju 8. udarne brigade »Simona Gregorčiča« (iz čet JPO, razen 30 mož iz 3. bataljona JPO) in 9. udarne brigade »Ivana Gradnika« (iz čet Severnoprimskega odreda razen 30 borcev), za komandanta obeh brigad pa sta bila postavljena Albert Jakopič-Kajtmir Roški in Danilo Šorovič. Nekaj pozneje so zaporedni številki brigad spremenili v 5. in 6.

Ustanovitev Gregorčičeve brigade se je zavlekla zaradi težav pri koncentriranju bataljonov, zlasti 3. (Kraškega). Glavnina brigade je 27. aprila v skladu

z načrtom za pohod v Beneško Slovenijo krenila proti Severu. V taboru na Prodeh pri Kneških Ravnah so na zboru enot 1. maja 1943 slovesno ustanovili brigado.

Zaradi poraza Severnoprimskega odreda na Golobarju 26. aprila 1943, kjer je padlo 32 borcev, med njimi Cveto Močnik-Florjan, ki je bil imenovan za političnega komisarja Gradnikove brigade, je oblikovanje le-te potekalo še počasneje in Gregorčičeva brigada je morala čakati, da skupaj kreneta v Beneško Slovenijo, medtem se je zapletla v nekaj bojev.

V sedmem poglavju avtor prikazuje pohod Gregorčičeve brigade v Beneško Slovenijo. Predvideva, da je bil načrt dogovorjen na sestanku 11. aprila 1943, da je bil najbrž Avšičeva zamisel, namen pa popularizacija narodnoosvobodilnega boja, pridobivanje orožja in mobilizacija. Narodnoosvobodilni boj se je sicer začel v Beneški Sloveniji sredi leta 1942 v obliki propagandnih akcij, septembra 1942 pa so partizani izvedli prvo akcijo na tem območju, marca 1943 pa se je začelo intenzivnejše politično delo.

Gregorčičeva brigada je spet prešla na desni breg Soče 8./9. maja 1943 in se utaborila na Kolovratu, kjer je vzpostavila zvezo z delom Gradnikove brigade. 10. maja pa je nanjo naletela italijanska vojska, ki je izvajala obsežno očiščevalno akcijo od Banjške planote do Benečije. Celodnevni obrambni boj na Kovačičevi planini je brigada odločila v svojo korist, se ponoči umaknila v Fone ter se nato skrivala na pobočju Kolovrata. 12. maja je brigada prešla na Matajur, kjer bi jo morala čakati Gradnikova brigada, a se je ta že pomaknila na Mejo. Tako sta brigadi začeli svoj pohod posamično in brez medsebojne zveze, kar je oteževalo izvedbo zamisli.

14. maja zvečer je Gregorčičeva brigada krenila v dolino Nadiže, kjer pa se je morala prikriti zaradi italijanske hajke. 16. maja jo je odkrila močnejša sovražna patrolja, ki jo je brigada sicer razbila, morala pa se je hitro umakniti prek Nadiže. Ko jo je prekoračila pri Stupici, se je povzpela prek Črnega vrha in doline Farkadišče na Špik, kjer je počivala in čakala na Gradnikovo brigado. 18. je bila brigada spet v boju, saj so jo obkolile italijanske sile, ki pa niso bile preveč bojevite, zato se je lahko umaknila pod Breški Jalovec, 20. maja pa se je brigada pritajila v Drnohli, severnem zaraščenem pobočju nad dolino Učeje. Od 19. maja je namreč potekala nova italijanska očiščevalna akcija, ki brigade sicer ni našla, ji je pa z zaporo v dolini Učeje preprečila prehod prek Učeje v Soško dolino in na Krn, kot je bilo prvotno zamišljeno. Brigada je v teh dneh trpela hudo lakoto in žejo. 23. maja se je brigada brez boja umaknila čez Kucelj na planino na Meji. Na pohodu se je pri Breginjju pretrgala zveza med vodstvom pohoda z 2. bataljonom in 1. bataljonom in je niso več vzpostavili. 1. bataljon je zato štab vodil v vasi Črni vrh in Matajur, v spopadih pri Srednjem in Preserju pa se je bataljon še dalje razdelil v čete, ki so se samostojno prebijale dalje po dolini Idrije proti Soški dolini. Večja skupina je 31. maja 1943 prišla v italijanski obroč pri Srednjem in imela velike izgube (vsaj 13 padlih, 5 ujetih). 1. bataljon je dejansko prenehal obstajati kot operativna enota, saj se je začasno razšel tudi preostali del borcev, ki so se prebili nad Vipavsko dolino. 2. bataljon se je dalje zadrževal na Meji ves junij in julij 1943.

Ocena pohoda v Beneško Slovenijo je bila že takrat težavna, saj so zadnji porazi in razbitje Gregorčičeve brigade zasenčili uspehe. Sicer je bilo vodstvo

narodnoosvobodilnega gibanja o pohodu pomanjkljivo obveščeno, saj je prve informacije dobilo šele okoli 25. maja. Dr. Aleš Bebler je menil, da je bilo formiranje brigad sicer potrebno, vendar pa zahtevajo razmere, da so te dekoncentrirane in se združujejo le za akcije (pomanjkanje hrane, varnost). Bolj so osvetlila pohod Pirjevčeva poročila v začetku junija, ki pa so predvsem izpostavila vprašanje, kako naprej v Beneški Sloveniji. Tam naj bi operiral en bataljon iz preurejene Gradnikove brigade. Avšič in Pirjavec sta se zavzemala za ponovni pohod obeh brigad v Beneško Slovenijo, Bračič je predvideval postopni umik obeh brigad na Notranjsko, Bebler pa se je zavzemal za kombinirano akcijo obvladovanja osrednje Primorske in posega v Beneško Slovenijo. Ta nasprotja so reševali na posvetovanju na sedežu PK KPS okoli 20. junija 1943, sklenili pa so poslati v Beneško Slovenijo Gradnikovo brigado, da tam predvsem izvede mobilizacijo. Glede Gregorčičeve brigade so uvedli preiskavo o ločitvi obeh bataljonov, za kar so sicer krivili štab 1. bataljona, sklenili so, da se bataljona združita in delujeta na območju Idrije in Vojskega, ki je bilo že dalj časa brez navzočnosti partizanskih enot.

Pohod je imel med beneškim prebivalstvom ugoden odmev, manjše popularizacije je bil deležen v narodnoosvobodilnem tisku, v zavezniškem pa je doživel še drugačno usodo, pripisali so ga namreč četniškim enotam.

Naslednje poglavje podrobno prikazuje veliko preureditev italijanskih obožanih sil na Primorskem in v Furlaniji spomladi 1943. Že aprila sta italijansko vrhovno poveljstvo in generalni štab začela pripravljati ustanovitev 24. armadnega korpusa v Vidmu, ki je začel delovati 1. junija 1943. Za ustanovitev pa ni bil vzrok narodnoosvobodilno gibanje, temveč pregrupacija italijanskih enot z vzhodne fronte. Ta armadni korpus je prevzel tudi protipartizanski boj na svojem operacijskem območju, ki je obsegalo območje dotedanje videmske teritorialne obrambe, se pravi videmsko in goriško pokrajino. Na tem območju je bilo tedaj okoli 80 000 mož. Od velikih enot je 23. armadnemu korpusu ostala divizija »Novara«, ki so jo preimenovali v »Sforzesca«, 24. armadnemu korpusu pa je pripadala divizija »Veneto«, ki se je preimenovala v »Torino« in obnovljena divizija »Julia«. Po preglednici je imel 24. armadni korpus konec junija 1943 92 000 vojakov in ostalih obožancev.

Delovanje Gregorčičeve brigade po bataljonih, preureditev partizanske vojske na Primorskem in razformiranje Gregorčičeve brigade so vsebina naslednjih dveh poglavij.

Kot že rečeno, se je 2. bataljon v juniju in juliju 1943 zadrževal na Meji. Iz moštva bataljona so nastale tri politično-organizacijske karavle (na Meji, Matajurju in v Reziji), ki so imele tako politične kot osnovne vojaške naloge, služile naj bi za osnovo nove politične organiziranosti Beneške Slovenije v okrožji Beneška Slovenija in Matajur.

Ker je 1. bataljon praktično prenehal obstojati, si je moral štab brigade prizadevati za njegovo obnovitev, pri čemer je uporabil borce 1. in 2. bataljona, ki so spremljali transporte novincev, minerski vod brigade in okoli 60 borcev obeh bataljonov, ki so se postopno zbrali pri Gradnikovi brigadi. Zbirališče je bilo na Skobilišču na Čavnu, zbiranje pa je trajalo ves junij in šele v začetku julija se je bataljon dokončno oblikoval. Medtem je že izvedel uspešno akcijo v Razorih na cesti Idrija—Gornja Trebuša. 3. bataljon ni nikoli prišel v sestav

brigade, temveč je deloval po četah na Krasu, Pivki in v Brkinih. Konec julija so ga razpustili in enote porazdelili.

Pomlad 1943 je za primorsko narodnoosvobodilno gibanje zelo pomembna, saj je takrat izoblikovalo kakovosten premik in osnovo za nove dosežke po kapitulaciji Italije, to pa kljub temu, da so se italijanske sile krepile.

Nove vojaške in politične razmere, ki so nastale z zavezniškim izkrcajem na Siciliji, so narekovale vodstvu slovenskega narodnoosvobodilnega boja, da se pripravi na trenutek italijanske kapitulacije. Sredi julija 1943 je sklenilo, da zavaruje zlasti svoje pridobitve na Notranjskem in Dolenjskem in tu zbere vso operativno vojsko, na ostalih območjih pa naj ostanejo le najnujnejše enote. Vodstvo na Primorskem se je direktivi takoj podvrglo, moralo pa je obe brigadi šele zbrati. Zbiranje se je začelo na Pivki konec julija, 5. avgusta pa je bila izvedena reorganizacija partizanske vojske na Primorskem. Sklenili so, da ukinejo Gregorčičevo brigado, iz dela borcev ustanovijo 4. bataljon Gradnikove brigade, iz ostalih pa dva odreda. Vendar pa so ustanovili le en odred, Primorskega, že 1. avgusta 1943, ki je imel dva bataljona z okoli 200 borci. Oba bataljona sta do italijanske kapitulacije operirala na Pivki in v Trnovskem gozdu.

Sledi pregled poveljniškega kadra Soškega, Južnoprimskega odreda, Gregorčičeve brigade in Primorskega odreda in obširen oris virov in literature, katerih temeljne značilnosti smo že navedli. Od bogatih arhivskih fondov italijanskih oblasti, ki jih je avtor pritegnil, omenimo vsaj fond vodje italijanske policije v Rimu, na drugi strani pa okoli 100 zbranih izjav in spominskih zapisov borcev.

Knjigo zaključujeta kazali osebnih in krajevnih imen, kot poseben dodatek pa sledi še seznam borcev Južnoprimskega odreda, 5. brigade »Simona Gregorčiča« in Primorskega odreda.

Damijan Guštin

Drago Borovčanin, *KPJ i razvoj narodne vlasti u Bosni i Hercegovini (1941—1945)*. Izdavačka djelatnost, Sarajevo 1982, 353 strani.

Številne monografije, članki in referati o razvoju ljudske oblasti v Jugoslaviji med leti 1941—1945, ki so bili objavljeni v zadnjem času v drugih jugoslovanskih republikah, dokazujejo, da se v zgodovino pisju NOB prenaša težišče raziskav z osvobodilnega boja na področje ljudske oblasti. Že sami naslovi objavljenih del opozarjajo tudi na to, da obravnave razvoja ljudske oblasti v posameznih jugoslovanskih pokrajinah oz. pri narodih vedno bolj izpodrivajo doslej prevladujoče obravnave splošnega jugoslovanskega razvoja. Medtem ko del zgodovinarjev, predvsem pravnikov, še naprej obravnava ta proces predvsem s stališča različnih institucionalnih oblik nove oblasti (NOO), izhaja drugi del zgodovinarjev iz ideološko-politične koncepcije KPJ, zato identificira izvor in razvoj narodne oblasti z njeno razredno strategijo boja za oblast, zmage revolucije in novega političnega sistema.

Eden izmed avtorjev, ki pri proučevanju nastanka in razvoja ljudske oblasti najbolj poudarjajo, kako je KPJ vodila hkrati z narodnostnim bojem tudi boj